

UJABB TAPASZTALATOK A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG
DOKUMENTÁCIÓS ÉS KÖNYVTÁRI SZERVEZETÉRŐL.

A Német Demokratikus Köztársaság dokumentációjának és könyvtárügyének szervezetével a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója az elmúlt évek folyamán többször is, behatóan foglalkozott./1./-és /2./

Az újabb s a legutóbbi tanulmányut során szerzett tapasztalatok közreadását e lap hasábjain főleg az indokolja, hogy az elmúlt két év folyamán - a népi demokratikus országokban a szocialista fejlődés következményeképpen természetes és mindenkor haladáson kívül is - az NDK dokumentációs szervezetében olyan változások következtek be, amelyek a dokumentáció nemzetközi fejlődése szempontjából érdekesek, és amelyekről helyes, ha a magyar műszaki könyvtárosok és dokumentalisták állandóan szélesedő rétege is tájékozott.

Tanulmányutunk elsőrendű célja éppen a fentemlitett átszervezés gyakorlati eredményeinek megismerése volt, és időpontja egybeesett az NDK dokumentációs és információs intézményei vezetőinek Berlinben megtartott szokásos évi konferenciájával. Ez az utóbbi körülmény lehetővé tette, hogy számos dokumentációs szakemberrel a konferencia alkalmával, a könyvtári szakemberekkel pedig az egyes könyvtárlátogatások során a személyes kapcsolatokat félvegyük, és a közös szakmai problémákat behatóan megbeszéljük.

/1./ KONDOR ISTVÁNNÉ-POVÁRNY JENŐ: Németországi tapasztalatok, MKT, 1956.4.sz. p. 1-8.

/2./ JÁNSZKY LAJOS: A Német Demokratikus Köztársaságban folyó dokumentációs munka. MKT, 1957.4.sz. p. 1-13.

Tanulmányutunk tapasztalatait az alábbiakban foglalhatjuk össze:

I.

Az Institut für Dokumentation szervezete és munkamódszerei.

A korábban Zentralstelle für wissenschaftliche Literatur néven^{2.} ismert intézmény beleolvadt az 1957. szeptember 26-i rendelet alapján létrehozott új intézménybe, az Institut für Dokumentation-ba. Ebbe egyidejűleg beleolvadtak a korábban a Német Tudományos Akadémia keretében működött különböző referáló lapok /Zentralblatt-ok/ szerkesztőiségei is. Az így megalakított Institut für Dokumentation /továbbiakban IfD/ a Német Tudományos Akadémia keretében mint annak egyik intézete működik. Az IfD mint intézet a Német Tudományos Akadémia természettudományi, műszaki és orvosi intézetei kutatóközössége mellé rendelt szerv, saját szervezeti és ügyrendi szabályzattal és önálló hatáskörrel. Célja a természettudományi, műszaki, közgazdasági, mezőgazdasági, orvosi, társadalomtudományi stb. irodalom dokumentációjának központi irányítása és szervezése.

Az intézetnek a Német Tudományos Akadémia főhatósága alá rendelése a Zentralstelle für wissenschaftliche Literatur által fokozatosan kifejlesztett dokumentációs hálózatban csak kisebb arányú, de elvi szervezeti változást, magának a központnak belső szervezeti felépítésében pedig jelentős változást hozott. Jelenlegi szervezeti felépítése a következő:

1. Tudományos tanács 25-30 taggal, amelyben a Tudományos, Mezőgazdasági és Építési Akadémiák, a Tervhivatal, az ipari szakminisztériumok, továbbá a munkaügyi, felsőoktatási, egészségügyi minisztérium, a Találmányi Hivatal, a Műszaki Fejlesztési Hivatal, az Atomkutatási és a Vizgazdálkodási Hivatal illetékes képviselői vesznek részt.

2. Az ügyvezetőség, amely az Intézet igazgatójából, annak helyetteseiből és a különböző főosztályok vezetőiből áll.

3. Kémiai főosztály /Zentralblatt, gyorsdokumentáció/.

4. Műszaki tudományok főosztálya /Zentralblatt-ok, gyorsdokumentáció/.

5. Mezőgazdasági főosztály /Zentralblatt, gyorsdokumentáció/.
6. A referálólapok /Zentralblatt-ok/ technikai /adminisztrációs/ főosztálya.
7. Tájékoztató főosztály /irodalomkutatás, különleges irodalmi igények kielégítése/.
8. Dokumentációs hálózati főosztály /instruktorok, lektorátus, oktatás és képzés, össznémet és nemzetközi kapcsolatok/.
9. Módszertani és dokumentációs szolgáltatások főosztálya /dokumentációs irodalom referálása, dokumentációs kézikönyvtár, fordításnyilvántartás, nehezen hozzáférhető irodalom beszerzése./
10. A dokumentációs szolgáltatások technikai /adminisztrációs/ főosztálya.
11. Gondnokság; gazdasági ügyek főosztálya.

A korábbi négy főosztállyal szemben ma összesen 9 főosztályon kb. 400 munkatárs dolgozik, amely létszám kétharmadát a referálólapok szerkesztőségei /3-6./, míg egyharmadát a dokumentációs és tájékoztató főosztályok /7-11./ foglalkoztatják.

A fentiekben ismertetett belső szervezeti felépítésben az egyik lényeges változás a multhoz képest elsősorban az, hogy a referálólapok /Zentralblatt-ok/ szerkesztőségei ma már egy központi dokumentációs intézményen belül és nem külön működnek, bár a szerkesztés munkája szakágazati területek szerint külön főosztályokra tagozódik. A másik jellemző változás, hogy a volt Zentralstelle für Wissenschaftliche Literatur munkakörét tovább tagolták egy új un. tájékoztató főosztály létrehozásával. Ennek a tájékoztató főosztálynak a létrehozása abból - az NDK-ban elméletileg is részletesen megindokolt/3./ - felfogásból indul ki, hogy külön kell választani a dokumentációs: tehát a feltáró, feldolgozó, rendszerező munkát /s. csupán e felsorolt tevékenységeket nevezik dokumentációs tevékenységnek/ a tájékoztatás feladatától,

/3./ KOBLITZ, Josef: Dokumentation und Information. Eine terminologische Untersuchung. Dokumentation, 1959. 1.sz. p. 3-10.

amely utóbbi a dokumentációs tevékenység során összegyűjtött anyag alapján és ennek segítségével történik. Ebből a részben vitatható elvből, illetve felfogásból adódik azután az NDK dokumentációs hálózata további fejlesztésénél megfigyelt differenciálódás is; egyrészt továbbépítik, és szervezik a Dokumentationsstelle-eket, amelyek feltáró, feldolgozó, tehát referálói és rendszerező feladatkört látnak el, másrészt az elmúlt év eleje óta új szervezeteket, un. Informationsstelle-eket hoznak létre. Ezeknek az Informationsstelle-knek az a feladata, hogy a bárholnan beszerezhető és másutt feldolgozott, feltárt, illetve rendszerezett dokumentációs anyagot gyűjtsék, tárolják, saját szakágazati szempontjaik szerint újra rendszerezék, esetleg kiegészítsék azzal a cállal, hogy egy későbbi, bármikor bekövetkező információkérést kielégítsenek, tehát meglévő anyagukból tájékoztassanak.

Az IfD hálózatához 1959 februárjában 101 Dokumentationsstelle és 19 Informationsstelle tartozott. 1959 júniusában, tanulmányutunk időpontjában a Dokumentationsstellé-k száma 117-re, az Informationsstelle-k száma már 72-re emelkedett. Itt kell még hangsúlyozni azt a körülményt is, hogy az IfD általános központi dokumentációs szerv, s pl. a hálózat ugrásszerű fejlődése annak is köszönhető, hogy ebben az esztendőben sikerült az orvostudományok területén a dokumentációs hálózatot megteremteni. Az 1959. év végéig összesen legalább 200 Dokumentationsstelle és Informationsstelle megszervezését vették tervbe. Ami most már a különböző hálózati Stelle-k szakágazati megosztását illeti, a kép a következő: 80 % műszaki-természettudományi területen működik, kb. 15 % orvosi területen, míg a fennmaradó 5 % a mezőgazdasági és közgazdasági tudományok területén.

A hálózati módszertani munka fő tevékenysége magának a hálózatnak a szélesítése. Ennek a munkának a gazdája a dokumentációs hálózati főosztály és természetesen az ujonnan felállított tájékoztató főosztály is. Magában a központban, az IfD-ben instruktorok foglalkoznak az egyes szakterületek szerint csoportosított Dokumentationsstelle-k-vel és Informationsstelle-k-vel. Az instruktorok a Stelle-k /részlegek/ munkáját állandó kiutazások során ellenőrzik, és a helyszínen segítik. A központban minden egyes Stelle-nek külön felfektetett kartonja van, amelyen az illető részlegnek adott utasítások, tanácsok, a vele folytatott tárgyalások, levelezés rövid lényege stb. fel van tüntetve a mindenkori elintézés módjával együtt.

A hálózathoz tartozó részlegek /Stelle-k/ félévenként egyszer két példányban, az NDK Statisztikai Hivatala által jóváhagyott űrlapon statisztikai jelentést adnak a központnak; amelyhez működésük részleteiről rendszerint szöveges jelentést is csatolnak. Az 1958. második félévi, tehát az ottlé-tünkör rendelkezésre állott legutolsó statisztika adataiból érdekes kiemelni, hogy a teljes dokumentációs hálózatban 438 főfoglalkozású és 701 mellékfoglalkozású dokumentalista /mérnök, tudós, orvos, kutató, könyvtáros, egyéb szakember stb./ működött rendszeresen.

Az IfD a hálózatában dolgozók számára rendszeresen tart dokumentalistákat k é p z ó és t o v á b b k é p z ó t a n f o l y a m o k a t. Ennek szervezése a dokumentációs hálózati főosztály egyik feladata. A kialakult gyakorlat az, hogy átlag kétszer egy évben, mindenkor kb. 30 fő számára, 2-3 hétig tartó ún. bennlakó oktatást rendeznek, lehetőleg egy, a várostól távoleső üdülőben. A tanfolyam költségeit kis részben maga az IfD viseli, nagyobb részben a különböző Dokumentationsstelle-k és Informationsstelle-k fenntartó intézményei /pl. kutatóintézet vagy üzem stb./, és ezek is jelölik ki az oktatásban résztvevő dokumentalisták személyét. A tanfolyamokon naponta átlag 6 óra előadás és vita, valamint napi 4 óra önálló tanulás van. Az előadott tematika majdnem kizárólag dokumentációs jellegű, könyvtári munkamódszerekről csak elvétve esik szó. Az előadók többsége az IfD vezető munkatársa. Az IfD által legutóbb ez év áprilisában megtartott dokumentációs tanfolyam 16 napig tartott, és azon 7 előadó összesen 40 órán át adott elő; a vitára kb. 20 óra, az önálló tanulásra pedig kb. 40 óra jutott. Az előadások tematikája a következő volt: A dokumentáció jelentősége a tudományban és technikában. A dokumentáció szervezése. Az IfD szervezeti felépítése. Az NDK szerzői és kiadói jogrendszere. Bevezetés a gépi szelektálásba. Címfelvételek különleges esetekben; transzlitálás, transzszkripció. Az irodalmi publikációk sajátosságai a dokumentációs feldolgozás szempontjából. Az irodalomkutatás művészete. Osztályozás, tárgyszómeghatározás a dokumentációban. A dokumentumok tartalmi feldolgozása. Egy dokumentációs részleg /Dokumentationsstelle/ tájékoztató és felvilágosító tevékenysége.

A továbbiakban az IfD belső munkamódszerei közül az egyes s z o l g á l t a t á s o k egyidejű áttekintésével csak azokról kívánunk említést tenni, amelyek a Zentralstelle

für wissenschaftliche Literatur beolvadása, tehát gyakorla-
tilag 1958 januárja óta változáson mentek keresztül, továbbá
azokról, amelyek a mi magyarországi gyakorlatunkhoz képest
bizonyos eltérő, de figyelemreméltó és elgondolkoztató voná-
sokat mutatnak.

Az eddigiekből is kitűnik, hogy a r e f e r á l ó l a -
p o k /Zentralblatt-ok/ szerkesztőségei ma már az IfD ke-
retében, a dokumentációs és tájékoztató feladatkört ellátó
egyéb szervekkel egy szervezetben együtt működnek. Mégis,
egyfelől a referáló lapok szerkesztőségeinek referáló, fel-
dolgozó munkája, másfelől a kartonszolgálat számára szüksé-
ges feltáró, feldolgozó referálói tevékenység - amely utóbbi
a hálózatban decentralizáltan felállított Dokumentations-
stelle-knél történik - még mindig párhuzamosan, kétszeresen,
külön-külön folyik egyrészt a referálólapok számára, másrészt
a kartonszolgálat számára. E kétszeres és párhuzamos feltáró
munka mellett tulajdonképpen még egy, harmadik párhuzamos fel-
táró munka is van, az un. g y o r s d o k u m e n t á c i ó,
ami nem egyéb, mint hogy a referáló folyóiratokban cimfordi-
tás alakjában előre jelzik az ugyancsak a referáló lapok va-
lamelyik későbbi számában már bő referátum alakjában közlés-
re kerülő anyagot. Sem a referáló lapok számára készült ki-
vonatok, sem a gyorsdokumentációval feltárt címek a dokumen-
tációs szolgáltatásba, tehát a kartonszolgálatba nem kerül-
nek be. Számunkra Magyarországon ez a munkamódszer nem tűnik
gazdaságosnak, de ugyanez a véleménye az IfD vezetőinek is,
s az a törekvésük, hogy ezt a párhuzamosságot fokozatosan
meg is szüntessék. Erre éppen a korábban különálló szerkesz-
tőségek és a volt Zentralstelle megtörtént összeolvasztása
nyújt most lehetőséget.

Az egyik fő tevékenysége a referáló lapok szerkesztése és
kiadása mellett a k a r t o n s z o l g á l a t kibocsá-
tása előfizetés ellenében. Az IfD és a hálózatához tartozó
Dokumentationsstelle-k által 1958-ban feltárt 218 000 bib-
liográfiai adatból kereken 100 000 bibliográfiai adat, il-
letve referátum /akár jeladó, akár informatív/ került a do-
kumentációs kartonszolgálatban közlésre, ill. szétküldésre.
A 218 000 feltárt bibliográfiai adat azt mutatja, hogy a
feltárásnál a teljességre való törekvés mutatkozik meg, vi-
szont a kartonszolgálatban csak azt küldik szét az előfize-
tőknek, amit a népgazdaság és a tudományok fejlődése szem-
pontjából fontosnak és lényegesnek tartanak. A kiküldésre
került 100 000 adatból a feldolgozott dokumentumok tudomány-

szakok szerinti megoszlása a következő: 75 % műszaki-természettudományi vonatkozású, kb. 15 % mezőgazdasági, 7 % közgazdasági és 3 % egyéb. Ugyanakkor a feldolgozott dokumentumok műfaja tekintetében érdekes megemlíteni, hogy ezek megoszlása: 71 % folyóiratcikk, 21 % szabadalom, 3,5 % könyv, míg a fennmaradó 4,5 % egyéb, jórészt nehezen beszerezhető irodalom /report-ok, konferenciajelentések, gyári irodalom, prospektusok stb./ volt.

A kartonszolgáltatnak ezidő szerint kb 3500 előfizetője van, s az IfD erőteljes p r o p a g a n d á t folytat az előfizetők számának emelésére; véleményük szerint a dokumentációs szolgáltatást hasznosítani tudó üzemek, intézmények száma ennél jóval magasabb. Amellett a kartonszolgálat terjesztési propagandája máris igen fejlett. Az Intézet minden egyes saját kiadványában hirdeti ezt a szolgáltatását, és rendszeres időközökben külön propaganda rölapokkal keresi fel az intézményeket, üzemeket a megrendelésre való felhívással.

Az 1957. év novemberében megjelent rendelet szerint ma már a f o r d i t á s o k b e j e l e n t é s e a magyarországi példa alapján - az NDK-ban - is kötelező. Az IfD fordításnyilvántartási osztálya /amely a módszertani és dokumentációs szolgáltatások főosztályán belül működik/ 1958-ban kereken 3000 esetben tudott kettős fordítást megakadályozni. A fordításokat továbbra sem az IfD készíti, csupán a hozzá beküldött fordítások másolatait /köteles példányait/ tárolja, adott esetben kívánságra ezekről másolatokat is készít. Kívánságra ez az osztály - az irodalomkutatói csoport működésén túlmenően - egyedül végez megbízás esetén díjazás ellenében irodalomkutatói is, olyképpen, hogy egy-egy szakkérdésben a már lefordított anyag címjegyzékét elkészítik. Egyébként ma már több mint 150 000 tudományos és műszaki fordításról van bejelentésük és szerzői és szakrendi katalógusuk; ezenkívül 400, fordításokat tartalmazó irodalmi összeállításuk.

Ami most már az NDK dokumentációs hálózatában folyó i r o d a l o m k u t a t á s i m u n k á t illeti, ennek zöme decentralizáltan, tehát a Dokumentationsstelle-ben és Informationsstelle-k-ben történik. 1958-ban pl. több mint 2500 irodalomkutatói részlegekben, míg a központban csupán 250 irodalomkutatói készült. Viszont az IfD irodalomkutatói osztályán pontosan felfektetett kartotékrendszer-

ben nyilvántartják a hálózatban bárhol elkészített irodalom-kutatásokat, és erről kérelemre bárkinek felvilágosítást adnak. A teljes hálózatban 1958-ban adott szakmai felvilágosítások száma meghaladta az 58 000 adatot, ill. alkalmat.

Itt kell még említést tenni a dokumentációs tájékoztatás technikai eszközéről, a m i k r o f i l m r ő l, ill. f o t ó k ó p i a sokszorosításról. 1958-ban az egész hálózat kereken 800 000 szövegoldal fotokópiát, ill. mikrofilmet bocsátott az érdeklődők rendelkezésére.

II.

Az NDK dokumentációs és információs intézményei vezetőinek konferenciája.

A konferenciát 1959 június 2 és 5 között rendezték meg Berlinben, a Kammer der Technik épületében. A négynapos konferencián az NDK dokumentációs és információs részlegei /Stelle-k/, üzemek, főiskolák, könyvtárak, állami szervek és társadalmi szervezetek 256 vezetője, illetve képviselője vett részt. Az ünnepélyes külsőségek között megrendezett konferenciát dr. Peter Adolf THYSSSEN professzor, az NDK neves, Lenin-díjjal is kitüntetett tudós fizikusa nyitotta meg. Thyssen professzor bevezető beszédében rámutatott a dokumentáció mind növekvő jelentőségére és kifejtette, hogy ma már a dokumentáció és tájékoztatás minden tudományos munkának alapvető és törvényes alkotórészévé vált.

A konferencián elhangzott 14 szakelőadás, a bemutatott film/4./ és az öt munkabizottságban folytatott viták központi témája a dokumentáció és tájékoztatás módszereinek fejlesztése volt, elsősorban hatékonyságuk fokozásának céljából. Ennek elérésére szükséges újabb tudományterületek és a népgazdaság egészének bevonása a szervezett dokumentáció rendszerébe, amit egyrészt megfelelő állami rendeletek és

/4./ A film a gépesített dokumentációt mutatta be, címe: "METAL DOCUMENTATION CENTER OF TO-MORROW". = /A holnap kohászati dokumentációja/ volt; erről az MKT már beszámolt JÁNSZKY L.: A Német Dokumentációs Társaság kölni ülészsaka c. cikkében /MKT.1958.1.sz. p.3./

törvényes előírások, másrészt jobb szervezés révén kell elérni.

Az elhangzott előadások közül a következőket tarjuk szükségesnek megemlíteni:

Dr. J. KOBLITZ a dokumentációs munka nemzetközi helyzetéről adott áttekintést az elmúlt évben Washingtonban megtartott nemzetközi tudományos tájékoztatási konferencia előadásai, vitája és határozatai alapján. Elemezte, hogy a tudományos publikációk és dokumentumok áradásszerű növekedése a tájékoztatást felhasználó tudósok és szakemberek számára milyen nehézségeket jelent, bár ugyanakkor a feldolgozott irodalom felhasználása a világon még sehol nem kielégítő. A nemzetközi és valóban tudományos alapon jól - a párhuzamosság kiküszöbölésével - megszervezett dokumentációs szervezetek tevékenysége számára a tudomány előbbrevitelére és a tudósok tehermentesítésére hatalmas lehetőségek kínálkoznak, amely lehetőségek kihasználására elsősorban a szocialista országokban van mód.

Dr. S. LANGHANS előadása a dokumentációs és információs tevékenység rendeleti szabályozásának szükségességét taglalta. Az IfD ugyanis ez év első felében részletes keretrendelet-tervezetet dolgozott ki, és terjesztett illetékes szervek elé; ebben a dokumentációs és információs hálózat további szélesítésén és szervezeti megerősítésén kívül azt az alapvető gondolatot szögezi le, hogy a dokumentációs és tájékoztató tevékenység nem un. "mellék", illetve "segéd"munka vagy eszköz, hanem a gyakorlat és a kutatás nélkülözhetetlen, legitim alkotórésze. Éppen ezért a minden tevékenységet előre gondosan tervező szocialista állam a munkaráfordítás helyes megosztása érdekében ezt rendeletileg kell, hogy koordinálja és támogassa, annál is inkább, mert e tevékenységek törvényes rendezése igen jelentős gazdasági eredményeket fog felmutatni.

H. RIEGER előadása a szolgáltatások megjelenési formáinak jelentőségéről azok felhasználhatóságának szempontjából azt fejtegette, hogy ez nem technikai-formai kérdés, hanem elvi módszertani probléma. A tájékoztatás céljaira - éppen a későbbi bármikori visszakeresés és újabb és újabb szempontok szerint szűk témára való bontás lehetőségei, illetve a rendezhetőség szempontjából - a karton-lapok a legalkalmasabbak. Külön figyelemreméltók voltak az ezzel kapcsolatban hozott gyakorlati példák, amelyek bizonyították, hogy a

központi kartonszolgáltatás kartonlapjainak a legkülönbözőbb szükségletek által indokolt rendezési lehetőségeinek tág tere van: ezeket a kartonlapokat nemcsak az ETO szerinti szakrendben és a kartonokon feltüntetett tárgyszavak szerint, hanem pl. védjegyek, cikktípusok, kiállítások, konferenciák stb. stb. legkülönbözőbb tárgyszavai és szempontjai szerint is lehet rendezni és kartotékszekrényben csoportosítani. Ez pedig - könyvtári szakkifejezést használva - azt jelenti, hogy a központi dokumentációs szolgáltatás által rendelkezésre bocsátott kartonanyag megfelelően ésszerű és jól kidolgozott k a t a l ó g u s s z e r - k e s z t é s s e l többszörösen és sokkal nagyobb hatásokkal használható fel.

Dr. BAUERSFELD előadása a dokumentációs feltárás teljességre törekvési és válogatási elveiről szólt; véleménye szerint a teljességre törekvés legalábbis olyan értelemben feltétlenül megkívánt, hogy a hozzáférhetőséget, ill. lelőhelyet feltárjuk, és a visszakaresés lehetőségével rendszerezve rögzítjük. Viszont a dokumentációs szolgáltatásokban történő közzétételnél szigorúan a válogatási elv kell, hogy érvényesüljön, mégpedig a népgazdaság és a tudomány szükségleteinek leginkább megfelelően.

G. SCHMOLL előadásában részletesen beszélt a tematika szempontjából nehezen figyelemmel kísérhető, a nehezen hozzáférhető, illetve nyelvi nehézségek miatt nehezen feldolgozható dokumentációs források feltárási lehetőségeiről. Az IfD tapasztalatai alapján rámutatott arra, hogy e téren jó eredményeket értek el az ilyen publikációk lelőhelyeinek folyamatos feltárásában gondos, sokszempontú, kartotékszerű nyilvántartása révén. Együttműködnek a különböző kiadó intézményekkel, kiadóvállalatokkal, társulatokkal, szervezetekkel, egyrészt a felfedezhetőség, másrészt a nyelvi feltárás megkönnyítése végett, ezenkívül élénk cserekapcsolatokat létesítettek a legkülönbözőbb külföldi dokumentációs intézményekkel is. Állandóan fejlesztik a koordinált központi felkutató és beszerzési szolgálatukat, amelynek egyébként már többéves múltja van.

J. BRÄMER a szabadalmi és védjegyi irodalom feltárásáról és feldolgozásáról adott elő. Véleménye szerint e dokumentációs műfajok folyamatos feltárása szempontjából a cím szerinti feltárás a leglényegesebb; a tartalmi - kivonatszerű - feltárásra csak a szabadalmi irodalom egy kisebb, elő-

re meghatározott szempontok szerinti lényeges részére vonatkozóan és csak a pontos kutatási szempontok ismeretében szabad vállalkozni; ebben az esetben csak a szabadalmi szakemberekkel, tehát a szabadalmi igénypontok megszövegezőivel szoros együttműködésben lehet az ilyen értékelő kivonatokat elkészíteni.

A konferencia zárónapján felszólaltak a meghívott magyarországi és csehszlovákiai dokumentációs intézmények vezetői: JÁNSZKY Lajos, az OMK főigazgatója és Karel HAVLÍČEK, a csehszlovák UTEIN igazgatója. Mindketten kiemelték a dokumentáció területén a nemzetközi együttműködés szélesítésének szükségességét, és rámutattak arra, hogy a dokumentáció egyes részterületein már most is lehetséges a nemzetközi munkamegosztás mielőbbi megvalósítása.

A konferencia utolsó napján az alábbi h a t á r o z a -
t o k a t és a j á n l á s o k a t fogadták el egyhanguan:

a./ Szükségesnek és helyesnek tartják az NDK-ban folyó dokumentációs és információs tevékenység rendeletben történő szabályozását a konferencia munkabizottságai vitái során megtárgyalt keretrendelet-tervezet mielőbbi elfogadtatása révén.

b./ Tovább kell építeni a dokumentációs és tájékoztató hálózatot egységes módszertani elvek és dokumentációs szabványok alapulvételével; egyes helyeken szükséges ún. "minta" dokumentációs és tájékoztató intézményeket kialakítani. A helyes és bevált dokumentációs munkamódszereket folyamatosan értékelni és terjeszteni kell, s ahol lehetséges, racionálisabb eljárásokra kell törekedni.

c./ Feltétlenül meg kell oldani új dokumentációs és információs szakemberek nevelését a szükséges képzés és továbbképzés helyes szervezeti megoldása révén. Az egyetemi oktatás keretében a dokumentáció oktatását is fel kell venni.

d./ Mindent el kell követni, hogy a dokumentáció által felkutatott és feldolgozásra kerülő anyag tartalmilag jobban és közvetlen felhasználásra alkalmas módon kerüljön feldolgozásra; a folyamatos dokumentáció céljaira mind rendszerebben ki kell aknázni újabb dokumentációs forrásokat, elsősorban a nehezen hozzáférhető report-irodalmat, gyári irodalmat és szabadalmakat.

e./ A teljes dokumentációs hálózatnak - beleértve a referálólapokat és a kartonszolgálat szerkesztőseit - fokozottan együtt kell működnie annak érdekében, hogy a dokumentációs feltárás a lehetőséghez mértén teljességre törekvő legyen, ha másképpen nem, legalább a lelőhelyét tekintve; ugyanakkor mind a referáló lapokban, mind a kartonszolgálatban még nagyobb hangsúllyal kell elérni, hogy a közlésre kerülő anyag a műszaki és tudományos fejlesztés szempontjából valóban döntő kérdésekre terjedjen ki.

f./ Az információs anyag felhasználóit rá kell nevelni a dokumentáció és tájékoztatás mind fokozottabb igénybevételére és igénylésére. Ennek elérésére nemcsak hathatós propaganda, hanem olyan nevelő munka is kifejtendő, amely az intézmények és üzemek vezetőit rábírja, hogy a dokumentációs munka számára megteremtsék a megfelelő kedvező körülményeket. A legintenzívebben kell bekapcsolódni az ujitó- és ésszerűsítő mozgalomba is.

A konferencia zárónapján az előző évben tartott 4. Konferencián hozott határozatok teljesítéséről is számot adtak.

A konferenciáról elmondható, hogy tartalma, megrendezése és külsőségei tekintetében is mintaszerű volt. Az előadások zökkenőmentesen bonyolódtak, a viták nagy része a különböző munkabizottságokban igen élénk és nyílt volt, és a fentiekben összefoglalt határozatok és ajánlások is a viták eredményességét tükrözik.

A konferencia helyiségeiben "A DOKUMENTÁCIÓS TÁJÉKOZTATÁSI ANYAG MEGJELENÉSI FORMÁI" címmel sikerült, izléses és áttekinthető k i á l l i t á s t rendeztek. Bemutatták az NDK és a baráti államok - ezek között Magyarországnak is - legkülönbözőbb dokumentációs kiadványait a kartonszolgálat kartonjaitól kezdve a legkülönbözőbb referáló lapokig, a szakmai folyóiratokhoz mellékelte perforált dokumentációs mellékleteket, alkalmi dokumentációs publikációkat stb. stb. is beleértve.

III.

A nemzetközi együttműködés szélesítésének és a nemzetközi munkamegosztásnak lehetőségei a dokumentáció területén.

A konferencia alkalmat adott arra is, hogy három népi demokratikus ország dokumentációs intézményének képviselői

- NDK, Csehszlovákia, Magyarország - a dokumentáció hatékonyságának fokozása érdekében eszmecserét folytathassanak a nemzetközi kapcsolatok további elmélyítéséről. Már 1956-ban létrejött Berlinben néhány népi demokratikus ország között együttműködési megállapodás, amelynek nyomán az elmúlt három évben egymás tájékoztatására különböző dokumentációs kiadványaikat, szervezési és oktatási tapasztalataikat rendszeresen kicserélték, ezen felül pedig mind sűrűbben került sor egymás intézményeinek meglátogatására.

Berlinben most részleteiben beszéltek még, hogy a jövőben el kell érni, hogy ezt az együttműködési megállapodást az összes szocialista és népi demokratikus országokra kiterjesszék. /Ennek egyik első megnyilvánulása éppen a Budapesten megtartott, az ETO 3 főosztályával kapcsolatos júliusi konferencia volt, amelyen a Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, a Német Demokratikus Köztársaság és Magyarország képviselői vettek részt; valamint megfigyelőt küldött Jugoszlávia is./

Célul tűzték ki továbbá, hogy a szakmai nemzetközi dokumentációs konferenciákon a szocialista országoknak egységes fellépésére kell törekedniük, illetve a különböző nemzetközi szervezetekben és fórumokon a szocialista országok dokumentációs intézményei hallassák véleményüket és álláspontjukat.

A nemzetközi munkamegosztás lehetőségei a népi demokratikus országok között mindenekelőtt pl. a dokumentációs munka g é p e s i t é s e terén kínálkoztak. Az NDK-ban az IfD, Csehszlovákiában az UTEIN, a Szovjetunióban a VINITI /Összszövetségi Tudományos-Műszaki Tájékoztató Intézet/ hatáskörébe tartozik a dokumentáció mechanizálása kérdésének fejlesztése és általános használatra alkalmas kidolgozása. Az NDK-ban már létrehoztak egy bizottságot, amely a különböző, egyrészt külföldön, elsősorban Nyugatnémetországban használatban lévő, másrészt az NDK-ban most kifejlesztett prototípusok megvizsgálását és a gépesítés bevezetése gazdaságosságának tanulmányozását kapta feladatként. A Szovjetunióban a VINITI egyes dokumentációs folyamatokat már gépesített, így pl. a Referativnűj Zsurnal indexeinek készítéséhez alkalmaz lyukkártyás írógépes berendezést, ezenkívül egy Minicard-gépet is beszerezett. Csehszlovákiában tárgyalásokat folytattak a legkorszerűbb elektronikus berendezések bevezetésének lehetőségeiről, egyelőre azonban az ilyen be-

rendezések alkalmazása óriási befektetést igényel, s a beruházás gazdaságossága és eredményessége még nem tisztázott. Magyarországon az Országos Dokumentációs Bizottság egy albizottságot küldött ki a gépesítés hazai lehetőségeinek kidolgozására. Ennek egyik sürgető feladata lenne a baráti országokban elért eredményeket folyamatosan megismerni, és ugyanakkor megvizsgálni a dokumentáció jövőbeni lehetséges gépesítésének gazdaságossági oldalát is.

IV.

Meglátogatott intézmények.

Általában a meglátogatott intézmények élesen elválaszthatóak egyrészt tisztán dokumentációs, másrészt könyvtári intézményekre. Csupán egy esetben láttunk olyan intézményt; a Dresdener Hochschule für Verkehrswesen-t, ahol a könyvtár egyben Dokumentationsstelle is.

A Bibliothek der Hochschule für Verkehrswesen Dresden, szűk helyen, de szép és kulturált környezetben működő intézmény. Szerencsésen, és véleményünk szerint jól egyesíti mind könyvtári, mind dokumentációs működését. Könyv- és folyóirat-olvasótermében a folyóiratok utolsó évfolyama szabadpolcos rendszerben használható, ugyanitt a nagyszámú kézikönyv is szabadpolcon tárol. A folyóiratok egy példányban járnak a könyvtárnak. A friss évfolyamu folyóiratokat hetközben nem kölcsönzik, viszont szombat-vasárnapra, hétfő reggeli visszaszolgáltatási kötelezettséggel bárkinek kiadják.

A dokumentálás, illetve referálás a könyvtáron belül az itt és kis részben a tanszékeken dolgozó szakemberek által történik. Míg a folyóiratcikkekről betűrendes, tárgyszó, és szakkatalógus készül, addig a könyvek csak a betűrendes és a tárgyszó-katalógusban szerepelnek. Ez utóbbi jelenség egyébként még a legnagyobb könyvtárakban is megfigyelhető: a könyvek katalógusaiban az ETO - rendszert alig alkalmazzák. - Változó anyagu kiállításokat rendez ez a könyvtár a főiskola épületében, lehetőleg a nagylétszámú előadóterem előterében a könyvtár legfrissebb beszerzéseiről, a legújabb dokumentációs anyagokról és egyes aktuális kérdések irodalmából. Ottlétünkör két kiállítást láttunk: az egyik

Humboldt tudományos tevékenységét mutatta be a közlekedés vonatkozásában, a másik pedig azt szemléltette, hogy a közlekedés szétágazó irodalmát rendszeresen milyen referáló lapok és dokumentációs szolgáltatások dolgozzák fel.

A Deutsche Bauakademie, Zentrale Wissenschaftliche Bauinformation, Berlin, a Német Építési Akadémia intézménye, amely a teljes iparág központi tájékoztató irodája. A dokumentációs feltáró tevékenység csak kis részben történik ebben az irodában, mert a dokumentációs feldolgozó munkát, illetve a referátumokat többnyire a Deutsche Bauakademie szakintézeteiben készítik e központi iroda - a mi fogalmazásunk szerint alközpont - és ezen keresztül az IfD részére. Így pl. a lakásépítés területén a Deutsche Bauakademie, Institut für Typung a Dokumentationsstelle, míg az építőanyagok területén a - később ismertetett - Deutsche Bauakademie, Institut für Baustoffe, Weimar. A meglátogatott Központi Tájékoztató Irodában jórészt kiadói, s emellett kis részben tájékoztató, dokumentációs tevékenység folyik. Korszerű foto- és sokszorosító üzemében a Bauenzzyklopädie-n kívül sokszorosítják az állami tipusterveket, építészeti szabványokat stb. Saját referáló lapja is van "Baunformation" címmel; ez havonként jelenik meg, kb. 100 oldalon. Frissen szerkesztett, az egész építőszakmát érdeklő tájékoztató anyagot közöl; a referátumok összesen kb. 10 oldal terjedelműek, a többi publikált anyag kifejezetten gyors tájékoztatás-jellegű: fordítások, szabványok, újabb rendeletek, KGST-hírek, konferencia- és ülésnaplár, a napi sajtó építőipari vonatkozású híreinek cimbibliográfiája, szabadalmak, ujitások és ésszerűsítések jegyzéke, s függelékként az építőipari szabványtervezetek és kész szabványok teljes szövege.

E központi tájékoztató irodában is megtalálhatjuk a dokumentáció szervezeti szétválasztásának azt a sajátos, új német vonását, hogy külön dokumentációs és külön tájékoztató osztályuk van. Ezek tevékenysége azonban, mint másutt is, átfedi egymást, és alig szétválasztható. A tájékoztató osztály készíti el pl. az irodalomkutatásokat, adja a kiterjedt reference-szolgálatot mind telefoni vagy írásbeli érdeklődésre, mind az ezen a központi irodán belül működő kis könyvtár látogatóinak, rendszerezi a máshonnan kapott dokumentációs anyagot saját katalógusai számára /9 különböző szempont szerint rendezett, igen ügyes kartotékgyűjteményük van./ Viszont a dokumentációs osztály feladata pl. a típus-tervek másutt elkészült műszaki dokumentációjának lektorálá-

sa, szerkesztése. E tájékoztató központba egyébként 1300 különféle folyóirat jár és könyvanyaga jól válogatott.

Ugyancsak a Deutsche Bauakademie szervezetéhez tartozik az Institut für Baustoffe, Weimar. Ez az intézmény az általa referált anyagot az előbb tárgyalt Deutsche Bauakademie Zentrale Wissenschaftliche Baunformation, Berlin, részére készíti el, és ezen keresztül jut el az IfD-hoz. Ez a kis intézmény jelentős dokumentációs tájékoztató munkát végez; évenként kb. 200 irodalomkutatót is készít; az országos használatra /kartonszolgálat/ szánt referált anyagok kívül saját céljaira is sokat referál; saját fotó- és sokszorosító üzemében a kért dokumentációs anyagot kérelemre, díjazás ellenében, külső igénylők számára is elkészíti.

xxx

A Deutsche Staatsbibliothek, Berlin, -nél tett látogatásunk során e könyvtár műszaki és természettudományi olvasótermeit és irányu bibliográfiai tevékenységét tanulmányoztuk. Rövid jellemzéseként elmondható, hogy egyes részfeladatait tekintve nemzeti könyvtári funkciókat is ellát, és az NDK 14 tudományos nagy könyvtára között a "primus inter pares" elv alapján vezető intézménynek és példaképnek tekintik. Minden tudományterületen, válogatási elv alapján, univerzális gyűjtőkörű, mind a németnyelvű, mind az idegen nyelvű irodalmat tekintve. Gyűjtőtevékenységének bizonyos súlypontjai vannak, és ezek közé tartozik a műszaki tudományok publikációinak intenzív gyűjtése is. Ez utóbbi azért is, mert az NDK-ban sehol nincsen központi műszaki könyvtár, sem műszaki könyvtári hálózat. Itt kell megemlíteni, hogy az NDK tudományos, sőt közművelődési könyvtárainak is egyik jellegzetes tevékenysége a műszaki irodalom intenzív gyűjtése.

A Staatsbibliothek-ban több mint egy éve külön műszaki olvasóterem és külön műszaki folyóiratolvasó-terem van. Praesens-jellegű könyvtár és a tudományos kézikönyvek, segédkönyvek, standardművek óriási számban, szabadpolcon állnak az olvasóteremben. A műszaki folyóiratolvasóban ugyancsak szabadpolcon tárolják a legjelentősebb /számszerint majdnem 1000 féle/ szakfolyóiratok utolsó évfolyamait. A műszaki folyóiratolvasó különálló és az olvasóterem alatt elhelyezett raktárában az utolsó évfolyamot megelőző évfolyam még kötetlen állapotban, fektetve, lazán tárol, s csak kötés után helyezik végleges raktári helyére.

Az intézmény kiterjedt bibliográfiai tevékenységet folytat és "Bibliográfiai Közlemények" c. sorozatában műszaki tárgyu bibliográfiákat is rendszeresen kiad. Figyelemreméltó központi címtár-jellegű folyóiratkatalógusa jelent meg 1957-ben a Technisches Zentralblatt külön füzeteként, amelyben az oda járó összes műszaki folyóiratokat és meglévő évfolyamait, számait, szakmák szerinti fejezet-megosztásban közli.

A Deutsche Bücherei, Leipzig, tekinthető a tulajdonképpeni össznémet nemzeti könyvtárnak, mert mind az NDK, mind a nyugatnémet könyv- és folyóirat-, valamint aprónyomtatvány termék egy-egy példányát kötelespéldánnyként kapja meg; ezenkívül különböző kiadói megállapodásai révén jórészt ingyen jut hozzá a más országokban, elsősorban Ausztriában és Svájcban megjelenő németnyelvű irodalomhoz is, míg a bárhol máshol megjelenő németnyelvű publikációkat vétel útján szerzi be. Ujabban gyűjtőkörébe tartozik a külföldi országokban németből idegen nyelvre fordított irodalom teljes gyűjtése is. Hogy milyen tágan értelmezi a Deutsche Bücherei nemzeti könyvtári gyűjtőkörét, erre jellemző, hogy a német szabadalmak, szabványok, aprónyomtatványok stb. stb. gyűjtésén kívül a Dokumentationsdienst-ek /Dokumentationsstelle-k/ által kiadott teljes németnyelvű kartonanyagot is gyűjti. Ezt a teljes kartonanyagot a könyvtár folyamatosan és gyorsan, decimális szám szerinti szakrendben katalógusszekrényekben tárolja, és ezt az olvasók tudományos-műszaki repertóriumként használják.

A Deutsche Bücherei az NDK-ban vezetőszerepet visz a bibliográfiai tevékenységben; nemcsak a folyamatos nemzeti bibliográfia szerkesztője, hanem ezenkívül időszakonként kumulatív német nemzeti bibliográfiákat is kiad, bibliográfiák bibliográfiáit stb.- 1954. óta többek között "Sonderbibliographien der Deutschen Bücherei" sorozátcímmel műszaki-tudományos ajánló bibliográfiákat is szerkeszt. Ez utóbbiak készítésénél külső szakembereket vesz igénybe. Kivánságra műszaki és természettudományi irodalomkutatót is végez, díjazás ellenében. A nyomdai kiállítású műszaki ajánló bibliográfiák terjesztése kizárólag a kiadói hálózaton keresztül történik; számos esetben terjesztésük nem kielégítő, sok a visszamaradt példány.

A nagy és kis általános könyvolvasóteremben és a folyóirat-olvasóteremben is több mint 50 000 db. könyv tárol szabadpolcos rendszerben. A legnagyobb, 400 személyes olvasóterem-

ben is mindössze egy teremfelügyelő van, aki egyben felvilágosítást is ad. A folyóiratolvasóteremben a folyóiratok utolsó évfolyama - szakmák szerinti csoportosításban - szintén szabadpolcon tárol, és az olvasók maguk szolgálják ki magukat.

V.

A tanulmányut tanulságainak összefoglalása.

Mind az IfD és a meglátogatott intézmények munkamódszereinek tanulmányozása, mind a konferencián való részvétel meggyőzött bennünket arról, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban a dokumentáció a népgazdaságban azt a helyet foglalja el, amely a tudomány és technika fejlesztése szempontjából megilleti. Az NDK vezető állami szerveinek számos határozatából világosan kiderül, hogy a dokumentáció szerepét úgy értelmezik, hogy az a tudomány, a műszaki kutatás és fejlesztés egyik alapvető előmozdítója. Ebből következik, hogy az IfD-nek mint általános dokumentációs központnak, nemcsak a módszertani irányítás és a koordinálás területén, hanem népgazdasági szempontból is komoly tekintélye és súlya van. Tevékenységét saját felettes szervén, a Német Tudományos Akadémián kívül, az Állami Tervbizottság, a különböző szakminisztériumok, sőt maga a Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottsága is állandóan figyeli, és segíti. Ennek köszönhető, hogy az újonnan szervezett Informationsstelle-k útján ma már az üzemekben folytatott tájékoztatás munkája fokozatosan javul, s az üzemek vezetőinek tervbevetett "megnevelése" a dokumentáció felhasználására és hatékonyabb alkalmazására is eredményesnek ígérkezik.

Az NDK-ban elért eredmények ellenére - véleményünk szerint - nem tekinthető helyesnek a könyvtáraknak és a dokumentációs intézményeknek tapasztalt éles elkülönülése. Különösen szembevetendő ez éppen a műszaki könyvtárak esetében, ahol semmilyen hálózat nincs, ugyanakkor amikor a műszaki dokumentációs hálózat igen széles, s az NDK könyvtári szervezetében a hálózati elem a közművelődési, főiskolai és tudományos könyvtáraknál megtalálható. Éppen ezért az IfD további munkájának hatékonysága érdekében az üzemi és intézeti, elsősorban műszaki könyvtárak módszertani összefogását és felügyeleti jogát szeretné átvenni.

A lényeges különbséget a dokumentációs tevékenységben az NDK és Magyarország között abban látjuk, hogy amíg a dokumentáció szervezetileg és fejlődését tekintve az NDK-ban a könyvtárakhoz képest is tekintélyesen előreszaladt, addig nálunk éppen fordított a helyzet. A szakkönyvtárügy szervezése terén valóban előbbre vagyunk, a dokumentáció fontossága viszont a könyvtári kérdések előtérbe helyezése folytán elsikkad. Az NDK szakkörei tudomásul veszik a magyarországi könyvtári és dokumentációs szervezeti felépítés, tehát a könyvtári és dokumentációs egység és hálózati elv, s e kettő szoros kapcsolatának történelmileg kialakult helyzetét, - hiányolják, hogy pl. az Országos Műszaki Könyvtár nevéből nem tűnik ki az, hogy egyben és legalább olyan sullyal műszaki dokumentációs központ is. E formai jellegűnek látszó megjegyzésből is megállapítható, hogy az NDK-ban sokkal "dokumentáció-tudatosabbak" mint nálunk, ahol tulajdonképpen már évek óta "titokban" és "fedőnév" alatt folytatunk egy népgazdasági szempontból oly lényeges tevékenységet, mint a műszaki dokumentáció. S, hogy ez a titkolózás mennyire káros azt mutatja az a körülmény, hogy nálunk pl. a napi sajtóban is állandóan összetévesztik a "műszaki propaganda", "műszaki információ" "műszaki dokumentáció" stb. stb. fogalmakat és sok mindenről és mindenkiről esik szó, csak arról az intézményről nem, amely ezt már évek óta gyakorolja.

----- . -----

Végül, de nem utolsó sorban beszélnünk kell arról a baráti és őszinte hangról és egymást segíteni akarásról, amelyet a vendéglátó intézmény munkatársai részéről tapasztaltunk. Valóban az volt a helyzet, hogy mint hivatásbeli kollégáinknak átadták széleskörű tapasztalataikat, és e tapasztalatok átvételével mi, a tanulmányút résztvevői, igaz tanulságként azt kaptuk utravalóul, hogy nekünk is ilyen nagyfokú hivatástudattal és szakmai szeretettel kell a dokumentáció fejlesztését célunknak tekinteni.

Szabolcska Ferenc - Vince Pálné

- x - x -